

5. Rogers R. Rethinking the DSM-III-R diagnosis of antisocial personality disorder (Review) / R. Rogers, K. Dion // Bull. Am. Acad. Psychiatry and the Law. –1991. – Vol. 19, N 1. – P. 21-31.

6. Solomon Z. Combat Stress Reaction / Z. Solomon. – New York : Plenum, 1993. – 186 p.

Lyudmila Prokofieva. Psychological model of PTSD in military personnel

The article examines the phenomenon of post-traumatic stress syndrome of servicemen and its structure. Analyzing the dynamics of the military syndrome and its social implications. Deals with methods of social-psychological rehabilitation.

Key words: *post-traumatic stress disorder, social rehabilitation, war syndrome, combatants.*

ХУДОЖНЯ ТА ІСТОРИЧНА ПРАВДА ПРО ГОЛОД В УКРАЇНІ: ЗА МАТЕРІАЛАМИ РАДІОПУБЛІЦИСТИКИ ЮРІЯ ЛАВРІНЕНКА

Галина Райбедюк

канд. філол. наук, професор,

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

(Ізмаїл, Україна)

Письменники українського зарубіжжя міжвоєнної та повоєнної пори (І. Багрянний, В. Барка, Д. Гуменна, Ю. Лавріненко, М. Орест, Т. Осьмачка, У. Самчук та ін.) перебували в тотальній опозиції щодо радянської системи з її людиноненависницьким режимом. Уся їхня діяльність, художня творчість, публіцистичні виступи функціонували здебільшого у двох ідейно-змістових площинах. З одного боку, це було відверте й категоричне неприйняття більшовицької ідеології, відтак повне заперечення її підставових принципів. Звідси – полемічно-пристрасна викривальна сила та гнів «за спаплюжені надії мільйонів, які були повірили фальшивим богам, гнів і біль за знищене українське відродження» [3, с. 13]. Друга грань різножанрової творчості українських еміграційних письменників пов'язувалась із проблемами націєтворчого характеру й визначала «квінтесенцію національної гідності і суверенності, обстоювання повноти національного буття» [3, с. 13].

Перебуваючи поза межами ідеологічного диктату, письменники-емігранти мали змогу в різний спосіб висвітлювати усі драматичні колізії «підсоветської» України. У своїй творчості – художній і публіцистичній – вони прагнули відкрити світові правду про страшні злочини радянської влади супроти свого народу. Серед таких найтяжчих злочинів був організований Кремлем у кілька етапів (20-ті, 30-ті, 40-ві рр. XX ст.) терор і голод супроти українського селянства. В памфлеті «Чому я не хочу вертатись до СРСР?» І. Багрянний пристрасно писав: «Перед очима цілого світу українське селянство вимирало цілими селами й районами, понад 5 мільйонів українського селянства згинуло тоді страшною голодною смертю [...] Цей штучно створений голод [ідеться про голод 1932-33 рр. – Г. Р.] забрав колосальні жертви від народу, що нічого не хотів, окрім свободи й незалежності» [2, с. 25].

Сьогодні дослідниками зроблено присутній крок у науковому освоєнні потужного художнього материка про «буревійний голод» (У. Самчук), репрезентованого переважно прозою таких відомих авторів, як В. Барка («Жовтий князь»), У. Самчук («Марія»), Д. Гуменна («Діти Чумацького шляху»), О. Мак («Каміння під косою») та ін. Це потверджують розлогі студії та локальні публікації багатьох літературознавців (І. Набитовича, С. Пінчука, І. Руснак, О. Самійленко, Л. Сеника й ін.). У розкритті правди щодо насильницької смерті українського селянства під час кількох етапів зорганізованого радянською владою голоду свідчить тісно пов'язана з художніми текстами документалістика, зокрема, публіцистика, починаючи з репортажів «Листи із степової України» Д. Гуменної, що стали важливим документом про голодні роки на Кубані наприкінці 20-х років.

Політичні декларації, очевидна риторика є невід'ємним атрибутом художнього письма емігрантів. Водночас у їх нефікційній літературі «на ідеологічні конструкції та логічні викладки лягає печать емоційності та поетичного візіонерства, не кажучи про стилістичну багатобарвність і часом «світіння» слова» [3, с. 12]. Письменницька публіцистика, як підкреслює І. Павлюк, вирізняється «поширеною увагою до використання розмаїтих художніх засобів, багатством і своєрідністю жанрових форм, емоційним відтворенням дійсності, художністю типізації її приметних явищ» [8, с. 23]. Як ілюстрацію наводимо фрагмент статті «Цар Голод» У. Самчука: «Знані двадцять роки, знані тридцять роки, знані сорокові роки [...] Довга хроніка масових, стихійних голодових катастроф з катаклізмом 1932-33 років на чолі. З висоти майбутніх років це виглядатиме, як ряд єгипетських пірамід, збудованих для хвали ненаситних комуністичних богів» [10, с. 2]. (Зазначимо, що детально про публіцистику письменника можна дізнатися з публікацій А. Жив'юка, Р. Радчик, І. Руснак та ін.).

У цьому контексті на особливу увагу заслуговує радіопубліцистика Ю. Лавріненка, частково зібрана під один «дах» у книзі «Літературний світ» київським видавництвом «Твім інтер» (2013). До неї увійшли тексти передач, що провадилися на радіо «Свобода» з 12.11.1959 р. по 01.03.1966 р. Ю. Лавріненко створив ще один радіопроєкт – «Історичний світ». Із цими проєктами він щотижня виходив у ефір під псевдо Юрій Гайдар. (Разом з ним в ефірі працював колишній актор театру «Березіль» Йосип Гірняк, який читав цитати з художніх текстів. Редактором радіопрограм часто був письменник Василь Барка – найбільше відомий в Україні як автор роману «Жовтий князь» про голодомор 1932-1933 рр. [5, с. 82]).

Свого часу ці радіопередачі відкривали світові надзвичайно важливу правдиву інформацію про радянську дійсність, відтак становили собою безцінний просвітницький матеріал, що й досі не втратив своєї притягальності як історичне й водночас художньо-публіцистичне джерело вивчення драматичних колізій національного буття в теренній Україні та поза її межами. Порушена тема нам видається доволі цікавою для дослідника, оскільки дає можливість заглибитись у невивчений досі пласт української публіцистики. Її актуальність підсилюється тим, що загалом вивчення документалістики перебуває поки на емпірично-прикладному рівні, а тому нею цікавиться вельми вузьке коло фахівців. Це вимагає пошуків нових методологічних підходів до розгляду документальних текстів та їх жанрових різновидів [4].

У радіопубліцистиці Ю. Лавріненко порушував питання, котрі, як підкреслює Т. Конончук, засвідчують його «щире прагнення зорієнтувати, насамперед, українського слухача на адекватне сприйняття українських явищ культури, на розуміння місця й ролі українського чинника у світовому контексті, демонструє нерозривний духовний зв'язок української еміграції з великою Україною у справі збагачення духовної скарбниці Вітчизни» [5, с. 92].

Отож, руїна материкової України, спричинена періодичними нападами створеного злочинним сталінізмом навального голоду, непокоїла тих, хто змушений був покинути рідну землю й не міг тепер спокійно спостерігати за «апокаліптичними видами, співмірними хіба що з картинами Страшного Суду» [1, с. 15]. Саме в такому ракурсі Ю. Лавріненко подає й коментує у низці своїх радіопередач базовані на достовірних фактах художні твори еміграційних митців слова про «народновбивницький наступ на Україну, зокрема на село» [6, с. 265]. Так, у радіопередачі 05.12.1962 р., присвяченій 30-річчю голоду в Україні, він знайомить слухачів із повістю «План до двору» Т. Осьмачки. Щодо свідомого наміру створити правдиве епічне полотно про глобальну катастрофу українського народу, свідчив сам письменник. У передмові він посилається на прохання В. Винниченка «написати формою повісті або роману про штучний голод на Україні, влаштований комуністами» [7, с. 101].

Ю. Лавріненко називає письменника, котрий явив світові «образ доби проклятих років голоду і терору», «душею, що серцем своїм ударила в дзвін світової совісті» [6, с. 268], розповівши про те, як в реальному «хаосі доби» «схопились у нерозв'язуванім вузлі дві супротивні сили – осілий мирний хлібороб і лютий більшовицький кочовик-напасник, любов і злоба, незломна воля до життя і заклятий вражий вирок смерті» [6, с. 268]. Ю. Лавріненко звертає увагу слухачів на доволі значущій деталі. Незважаючи на репресії та голод, в людині жило природне почуття гідності й сила опору тим, хто чинив наругу над народом. Саме такими рисами наділений головний герой твору – багатий внутрішнім світом учитель Іван Нерадько.

У цій та багатьох інших радіопередачах виявляється така риса публіциста, як намагання балансувати свій виступ на межі художнього й документального. Тому його коментарі, заяви перемешуються цитуванням фрагментів із художніх творів у читанні Й. Гірняка. Більше того, він декларативно позиціонує сенс такого балансування й у самому художньому тексті, про який розповідає слухачам «Свободи». В цьому переконує ще одна радіопередача, в якій ідеться про повість «Ротонда душогубців» Т. Осьмачки. Трагічні сторінки історії підрадянської України тут подано з документальною достовірністю. За слушними зауваженнями відомого еміграційного дослідника Ю. Шереха, «конкретність Осьмаччиного бачення світу часом аж страшна» [13, с. 241]. Читаючи художній твір цього письменника, необхідно, як зауважує С. Пінчук, «визначитися в його найприкметніших політичних реаліях» [9, с. 7]. Базуючись на висновках американської критики (твір було перекладено англійською мовою), публіцист резюмує, що ця «майстерна повість побудована на фактичному матеріалі, що показує сталінський Радянський Союз у дії. Всі змальовані тут ситуації взяті прямо з життя України» [6, с. 270]. Сам головний герой твору – письменник Іван Брус – є, вочевидь, автобіографічним, що надає зображеному більшій достовірності.

Ю. Лавріненко, представляючи слухачам свої міркування про твори української літератури, виходить з того, що письменник «має не тільки фотографувати епічні події, він має розібратися в тих подіях, віднайти «сенсаційні речі страшних і прекрасних» [6, с. 266]. Такий ракурс радіопубліцистики надає виступам особливої емоційності, отже, принакності, а сам доробок письменника сприймається вповні як «живий пам'ятник замучених, але неупокорених Вітчизні [...] Несказанні страждання свої українська людина у творах Осьмачки перемагає через свою перевагу над ворогом» [6, с. 77].

«Сліди» теми голоду прочитуємо в низці радіопередач, в яких постає доба сталінізму в художньому осмисленні багатьох інших авторів. Так, у радіопрограмі «Українська література на еміграції про Сталіна і його наслідників» (01. 11. 1961 р.) Ю. Лавріненко розповідає слухачам радіо «Свобода» про тих українських митців слова, котрі рельєфно виписали на сторінках вільної літератури на Заході злочини Сталіна та його спадкоємців. На першому плані тут вірш провідного поета на еміграції Є. Маланюка, що має симптоматичну назву «Рік 1933», із рядків якого виринає, за словами Ю. Лавріненка, «образ убивства терором і голодом мільйонів беззбройних селян України» [6, с. 75]. Емоційне потрясіння від сприйняття цих апокаліптичних картин, що сформували сюжетний каркас тексту, підсилює унікальний голос Й. Гірняка, який озвучував, як ішлося вище, художнє тло радіопередач:

...Вже нема хуторів і держав,
Тільки трупи в житах, тільки трупи.
Та від хрипу кривава іржа,
Що замкнула посинілі губи [6, с. 75].

Тематичне коло про голод у цьому репортажі замикає поема-реквієм Юрія Клена «Проклять роки». Перед слухачем постають жахливі видіння підрадянського кінцесвіття, в якому «жнива справляв на людській ниві «серп» і панував над світом демонічний образ Сталіна та його система «тероризації, колективізації і духовного випатрошення людини» [6, с. 75].

Цикл радіопередач Ю. Лавріненка про письменників, у фокусі уваги яких були реальні перипетії, пов'язані з голодом в Україні різних років, не обмежився іменами еміграційних авторів. Як приклад, можемо навести радіопередачу за 22.01.1963 р, що має назву «Тоталітарна тактика літературних віддушів». Тут ідеться про хронікальну повість «Люди не янголи» І. Стаднюка, надруковану в російському перекладі на шпальтах журналу «Нева». Це особливий репортаж, оскільки він був підготовлений і виголошений як намагання розвінчати тоталітарну тактику пропаганди власного бачення владою винуватців голоду й вимирання українського селянства. В основі сюжету твору – хроніка життя однієї родини села Коханівка на Вінниччині з 1927 по 1942 рік. І. Стаднюк вустами головного героя Платона Гордійовича Ярчука «переводить стрілки» вини за трагедію родини (ширше – народу) на «національну раду» та «петлюрівців», що нібито з-за кордону давали наказ руйнувати все, щоб утворити голод, а голод, мовляв, приведе до повстання» [6, с. 280]. Автори й учасники радіорепортажу категорично спростовують таку позицію й піддають різкій критиці подібну «тоталітарну тактику літературних віддушів» [6, с. 280].

Ю. Лавріненко підкреслює, що І. Стаднюк, як і більшість радянських письменників, у своєму творі про голод, «вибілює справжнього ката, закриває всіляко справжнє джерело зла» [6, с. 295]. Ця тема знайшла своє продовження в

іншій радіопередачі (15. 02. 1963 р.), що має назву «У сусіда розуму не позичиш, або як журнал “Нева” “робить хахла” із селянської трагедії». Й. Гірняк читає фрагменти згаданої вище повісті, які, на перший погляд, відтворюють реальні картини трагедії: «... перш ніж попрощатися з життям, люди не раз божеволіли, переставали бути людьми. Недавно Платон Гордійович побачив таке, що волосся завурилось під шапкою» [6, с. 295]. Ю. Лавріненко, коментуючи цей та інші фрагменти твору І. Стаднюка, наголошує на тому, що тут тільки половина правди, бо ж малось на увазі під словом «таке» констатацію страшного явища – людодівства в Україні 1933 року, про яке, як свідчать факти, на ту пору «КПРС поки що не дозволяло згадувати» [6, с. 295].

Подібні радіопередачі розвінчували радянські міфи, спростовували фальшиві узагальнення речників офіційної пропаганди про колективізацію й життя українського села загалом. Радіопередача завершується категоричним питанням Павла Ярчука (сина несправедливо замученого батька), що звучить риторично й увиразнює ідейно-сміслові акценти більшості текстів радіопередач Ю. Лавріненка: «Навіщо ж замінив він правду на злючій брехні» [6, с. 295]. Ці та інші радіопередачі мали велику силу впливу, оскільки попри потужний інформативний потенціал, його публіцистичне слово «спрямоване переконати слухача й на емоційному рівні» [5, с. 86]. Це слово несло світові правду про народну пам'ять як найдостовірніше історичне джерело А «розкута самосвідомість народу – найсправедливіший історик пережитого лихоліття сталінщини» [1, с. 14].

Сьогодні історичною наукою доведено, що розміри катастрофи штучного голоду в Україні впродовж десятиріч уперто замовчувалися. Робилося все, щоб приховати правду, щоб світова громадськість не дізналася про справжні масштаби трагедії, і намуштрована пропаганда діяла небезуспішно: багато людей на Заході так і не могли збагнути, що воно там сталося, на тій екзотичній Україні? [11]. І саме радіопередачі, що їх мали змогу чути тисячі мешканців зарубіжжя, відігравали колосальну роль в оприлюдненні інформації про одну із найстрашніших людських трагедій.

У передмові до книги «Літературний світ» Вал. Шевчук, підкреслюючи значну роль Ю. Лавріненка в боротьбі за збереження національного духу в екзилі, відзначає, що він «на цьому фронті став невтомним вояком, маючи за зброю дві найповніші вартості: людину й Україну, за які і через яких він змагався не покладаючи рук» [12, с. 5]. Тож закономірно, що сьогодні радіопрограми Ю. Лавріненка актуальні й повчальні, тому вимагають усебічного й повного наукового осмислення.

Література:

1. 33-й : голод : Народна Книга-Меморіал / Упоряд. Л. Б. Коваленко, В. А. Маняк. – К. : Радянський письменник, 1991. – 584 с.
2. Багрянний І. П. Публіцистика : [памфлети, рефлексії, есе] / І. П. Багрянний. – К. : Смолоскип, 2006. – 856 с.
3. Дзюба І. М. Громадянська снага і політична прозорливість (Про публіцистику Івана Багряного) / І. М. Дзюба // Багрянний І. П. Публіцистика : памфлети, рефлексії, есе . – К. : Смолоскип, 2006. – С. 5-13.
4. Колошук Н. Г. Нефікційна література (документалістика) як маргінальне явище мультикультурного процесу сучасності : українська ситуація / Н. Г. Колошук

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/18489/25Koloshchuk.pdf?sequence=1>

5. Конончук Т. І. Шевченкіана в радіопубліцистиці Юрія Лавріненка / Т. І. Конончук // Філологічні діалоги : [збірник наукових праць]. – Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2015. – Вип. 3. – 82-92.

6. Лавріненко Ю. А. Літературний світ : Передачі на радіо «Свобода» / Ю. А. Лавріненко. – К. : Твім-інтер, 2013. – 784 с.

7. Осьмачка Т. С. Старший боярин; План до двору : романи / Т. С. Осьмачка. – К. : Український письменник, 1998. – 239 с.

8. Павлюк І. З. Письменницька публіцистика 1950-1960-х років : демократизаційно-глобалізаційні тенденції / І. З. Павлюк // Слово і Час. – 2012. – № 7. – С. 17-26.

9. Пінчук С. П. Свідок і оборонець «зірваної з кореня» України / С. П. Пінчук // Осьмачка Т. С. Старший боярин; План до двору : [романи] / Т. С. Осьмачка. – К. : Український письменник, 1998. – С. 3-8.

10. Самчук У. Цар Голод / У. Самчук // Свобода (Нью-Йорк). – 1964. – 2 червня. – Ч. 103.

11. Тема голодомору 1932-1933 рр. в українській літературі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bibl.com.ua/literatura/29633/index.html>.

12. Шевчук В. О. Літературний світ Юрія Лавріненка / В. О. Шевчук // Лавріненко Ю. Літературний світ : Передачі на радіо «Свобода». – К. : Твім-інтер, 2013. – С. 5-29.

13. Шерех Ю. В. Пороги і Запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології : у 3 т. / Ю. В. Шерех. – Харків : Фоліо, 1998. – Т. 1. – 607 с.

Galina Raybedyuk. Art and Historical Truth about the Famine in Ukraine in George Lawrynenko Radio Publicistics

The paper proposes the analysis of the problems of famine in Ukraine in radio issues of the literary critic in emigration, culture expert and publicist George Lawrynenko which sounded on the waves of radio «Liberty» (New York) during the 1950-60's. The main attention is focused on humanistic potential of his journalistic performances of the thematic circle.

Key words: *text, broadcast, journalism, hunger, terror, though, man.*

**ВІДБУДОВЧІ ПРОЦЕСИ В СИСТЕМІ
ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ НА ВІННИЧЧИНІ
У ПЕРШІ ВИЗВОЛЬНІ РОКИ (1944-1945)**

Анастасія Рогозовська-Косунець

здобувач, викладач,

ДНЗ «Вінницький центр ПТО технологій та дизайну»

(Вінниця, Україна)

Друга світова війна пройшла по землях України нищівним потоком руйнувань. Мільйони згублених життів, десятки тисяч знедолених і покалічених, тисячі зруйнованих міст і селищ, підірвана економіка та мільярдні збитки. Все це залишилось у спадок після шести років війни. Саме з цього починали будувати своє майбутнє ті, що залишилися жити.